

До лакофарбових та інших оздоблювальних декоративних матеріалів на відкритих поверхнях всередині приміщень висуваються вимоги – не виділяти надмірну кількість диму та токсичних продуктів горіння.

Необхідно також дотримуватися пожежної безпеки при будівництві та ремонті суден. В цьому випадку пожежна загроза більша, ніж на морі, тому що на судні, яке знаходиться у доці (на стапелі) підприємства частіше відсутні системи пожежогасіння, команда у більшості знаходиться на березі, робітники часто не ознайомлені з правилами пожежної безпеки при роботі на судні. Але найбільша загроза полягає у тому, що при будівництві та ремонті суден необхідно виконувати великий об'єм вогневих робіт, а також використовувати вибухонебезпечні, легкозаймисті та горючі речовини. Було б доцільним проводити їх вогнезахисну обробку. В першу чергу це стосується будівельних лісів та деревини, яка застосовується в роботі. Для вирішення всіх цих проблем було б доцільно створити дослідно-виробничий центр з випробування та подальшого вогнезахисту горючих суднобудівних матеріалів, визнаний як міжнародними класифікаційними установами ІМО, так і УкрСЕПРО. Цей центр зміг би обслуговувати не тільки спеціальну економічну зону (СЕЗ) "Миколаїв", а також інші суднобудівні та судноремонтні підприємства України. Завдяки впровадженню нових технологій такий центр був би унікальним в нашій державі, а забезпечення суднобудівних заводів якісною продукцією, яка відповідає вимогам стандартів ІСО та ІМО, сприяло б завоюванню ними світового ринку, не кажучи вже про створення нових робочих місць та додаткових надходжень в державну казну.

Створення такого центру не тільки можливе, але і необхідне.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. В.И.Жуков и др. *Противопожарная защита судов. Сборник научных трудов. ВНИИПО МВД СССР. 1981.*
2. А.К.Микеев и др. *Противопожарная защита судов. Сборник научных трудов. ВНИИПО МВД СССР. 1982.*
3. М.Г.Ставицкий. *Борьба с пожарами на судах. Т.1. Издательство «Судостроение». 1976.*
4. М.Г.Ставицкий. *Борьба с пожарами на судах. Т.2. Издательство «Судостроение». 1976.*
5. И.Ф.Кимстач и др. *Пожарная тактика. Стройиздат. Москва. 1984.*
6. Б.И.Шников и др. *Пожарная безопасность на предприятиях рыбной промышленности. Пищевая промышленность. Москва. 1977.*
7. В.К.Кузьменко и др. *Охрана труда в судостроении. Судостроение. Ленинград. 1975.*
8. В.И. Мартыненко. *Пожарная безопасность в судостроительном производстве. Судостроение. Ленинград 1987.*

УДК 614. 842. 614: 621. 643

Р.Я.Лозинський (Львівський інститут пожежної безпеки МВС України)

ДИСТАНЦІЙНЕ ТРАНСПОРТУВАННЯ ПАРОГАЗОВИХ СУМІШЕЙ ДО ОСЕРЕДКУ ПОЖЕЖІ ПО ДОВГИХ КАНАЛАХ

Розглянуто процеси руху в довгих каналах парогазових сумішей до осередку пожежі на об'єкті. Розроблена математична модель руху парогазових сумішей з полум'ягасною концентрацією кисню вперше враховує втрати крапель рідини при їх зіткненні із стінками каналу з урахуванням сили гравітації, втрати тиску на тертя парогазової суміші до стінки каналу та теплообмін з навколишнім середовищем.

Характерним фактором при русі до осередку пожежі парогазової суміші по вентиляційних трубах є їх довжина, яка в десятки разів перевищує довжину камери

оохолодження, в результаті уже не можна нехтувати втратами крапель рідини на стінках каналу, втратами теплоти, не зважаючи на якісну ізоляцію від зовнішнього середовища, й аеродинамічним опором при турбулентному русі. Крім того, при русі частково охолодженої парогазової суміші можливі замість випаровування зворотні процеси – конденсація пари на краплях рідини і на стінках каналу. Будемо вважати, що на границі камери охолодження і входу в довгий канал теплові і газодинамічні параметри збігаються або відрізняються на величини, обумовлені діаметрами камери та вентиляційних труб і втратами парогазової суміші в місцях з'єднання труб. Так, граничними умовами на вході в кожен вентиляційну трубу будуть умови:

$$\begin{aligned} G_{10} &= G_1(l) - \Delta G_1; & G_{20} &= G_2(l) - \Delta G_2; \\ v_{20} &= v_2(l); & P_0 &= P(l); \\ T_{10} &= T_1(l); & T_{20} &= T_2(l), \end{aligned} \quad (1)$$

де $G_1(l)$ і $G_2(l)$ – масові витрати відповідно парогазової суміші і крапель рідини на виході, або з камери охолодження, або з попередньої труби, кг/з; ΔG_1 і ΔG_2 – втрати маси відповідно парогазової суміші і крапель рідини в місцях з'єднання труб, кг/з; $v_2(l)$ – швидкість крапель рідини на виході, або з камери охолодження, або з попередньої труби, м/с; $P(l)$ – тиск на зазначеному виході, Па; $T_1(l)$ і $T_2(l)$ – температура відповідно парогазової суміші і крапель рідини на виході з камери охолодження, або з попередньої труби, ДО; l – довжина камери охолодження або довжина вентиляційної труби, м.

Як установлено раніше [1], витрати парогазової суміші і краплинній рідині по довжині каналу можна визначити за формулами

$$\begin{aligned} G_1 &= G_0 + G_B \left[1 - \exp\left(-\int_0^z f(\zeta) d\zeta - 4k_{cm}z/D\right) \right], & (2) \\ G_2 &= G_B \exp\left(-\int_0^z f(\zeta) d\zeta - 4k_{cm}z/D\right), \end{aligned}$$

де G_0 – витрата газу на вході в канал, кг/з; G_B – початкова витрата води, кг/з; z – відстань від входу в канал, м; k_{cm} – коефіцієнт утрат при зіткненні крапель рідини зі стінками труби; D – діаметр труби, м; $f(z)$ – функція, що для початкових параметрів визначається як константа за формулою

$$f_0 = \frac{6\beta_2 P_0}{\rho_2 v_{20} d_{k0} (2\pi R T_{10})^{1/2}} \left[(T_{10}/T_{20})^{1/2} - \beta_1/\beta_2 \right], \quad (3)$$

де β_1 , β_2 – коефіцієнти конденсації і випаровування відповідно; P_0 – тиск на вході в трубопровід, Па; ρ_2 – щільність води, кг/м³; v_{20} – початкова швидкість крапель рідини, м/с; d_{k0} – початковий діаметр крапель рідини на вході в трубу, м; R – універсальна газова стала, м²/ДО·з²; T_{10} , T_{20} – температура відповідно парогазової суміші і крапель рідини на вході в трубу, К.

Інтервал для функції f , де вона приймається за константу, залежить, як видно з формули (3), від ряду факторів: тиску, температури, швидкості руху крапель рідини і їх середнього діаметра. Чим менша їх зміна на цьому інтервалі, тим ширше припустимий інтервал.

Середній діаметр крапель рідини на вході в довгий канал приймемо рівним діаметрові крапель на виході з камери охолодження:

$$d_{k0} = d_0 (G_2(l) / G_B)^{1/3}, \quad (4)$$

де d_0 – початковий діаметр крапель рідини при її розпиленні в камері охолодження, м.

При припущенні (3) формули (2) для розрахунку витрат парогазової суміші і розпиленої рідини в довгому каналі наберуть виду

$$\begin{aligned} G_1 &= G_0 + G_{20} \exp(-4k_{cm} z / D) [1 - \exp(-f_0 z)]; \\ G_2 &= G_{20} \exp[-(f_0 + 4k_{cm} / D)z] \end{aligned} \quad (5)$$

Таким чином, витрата парогазової суміші визначається в основному тією кількістю газу і пари, що є на вході в трубу. У цьому випадку добавка пари до суміші буде досить незначною через малу кількість крапель рідини в потоці і їх втрати в результаті зіткнення краплі зі стінками каналу, конденсації пари на стінках і дії сил гравітації на краплі.

Дія сил гравітації враховується в коефіцієнті втрат рідини при зіткненні крапель зі стінками труби

$$k_{cm} = k_1 + \frac{a}{4v_{20}} \sqrt{gD/2}, \quad (6)$$

де g – прискорення вільного падіння, м/с²; коефіцієнти k_1 і a , що ввійшли у формулу (6), визначаються емпіричним шляхом.

Таким чином, формули (5) і (6) враховують цілий ряд факторів, включаючи аеротермодинамічний стан крапель рідини (параметр f_0), сили гравітації (параметр g) і турбулентність потоку (параметр k_1).

Знаючи масові витрати крапель рідини і парогазової суміші в довгому каналі, можна визначити їх швидкості, тиск і температуру. Якщо припустити, що при течії в трубопроводі швидкості парогазової суміші і крапель рідини наближені одна до одної, то можна не враховувати їх механічну взаємодію і одержати спрощені аналітичні залежності.

Введемо позначення для функцій кількості руху фаз [2]

$$\begin{aligned} \Phi_1(z) &= G_{10} v_{10} + \varphi_{10} P_0 S + (G_1 - G_{10}) v_{20} - \frac{\lambda}{2D} G_{10} v_{10} z; \\ \Phi_2(z) &= G_{20} v_{20} + \varphi_{20} P_0 S + (G_2 - G_{20}) v_{20}, \end{aligned} \quad (7)$$

де φ_{10} , φ_{20} – початковий об'ємний зміст фаз; S – площа поперечного перерізу труби, м²; λ – коефіцієнт аеродинамічного опору рухові парогазової суміші.

Обчисливши функції Φ_1 й Φ_2 і прийнявши температуру парогазової суміші рівною температурі на вході в трубопровід $T_1 \approx T_{10}$, можна знайти швидкості руху фаз

$$\begin{aligned} v_1 &= 0,5 \Phi_1(z) / G_1 - \sqrt{0,25 \Phi_1^2(z) / G_1^2 - RT_{10}}; \\ v_2 &= 0,5 \Phi_2(z) / G_2 - \sqrt{0,25 \Phi_2^2(z) / G_2^2 - RT_{10}} \end{aligned} \quad (8)$$

Припустимо, що в трубопроводі температури парогазової суміші і крапель рідини близькі одна до одної і можна не враховувати теплову взаємодію фаз. Тоді тепломісткість фаз визначимо за формулами

$$h_1 = [G_{10}h_{10} + (G_1 - G_{10})h_{20} - \alpha_0 \pi (T_{10} - T_0)z] / G_1;$$

$$h_2 = [G_{20}h_{20} + (G_2 - G_{20})h_{20}] / G_2, \quad (9)$$

де h_{10} , h_{20} – початкова тепломісткість парогазової і рідкої фаз відповідно, Дж/кг; α_0 – коефіцієнт тепловіддачі стінкам труби, $УТ/(м^2 \cdot К)$.

Знаючи величини тепломісткостей фаз, можна обчислити і їх температури:

$$T_1 = \frac{h_1 - r(G_1 / G_0 - 1)}{c_2 + c_n(G_1 / G_0 - 1)}; T_2 = h_2 / c_{жк} \quad (10)$$

Оскільки об'ємний зміст рідкої фази в трубопроводі незначний, можна прийняти $\varphi_1 \approx 1$. Тоді щільність парогазової суміші буде дорівнювати

$$\rho_1 = G_1 / v_1 S. \quad (11)$$

Використовуючи формулу (11), тиск у трубопроводі визначимо за формулою [2]

$$P = G_1 R T_1 / v_1 S. \quad (12)$$

Концентрація кисню як на виході з камери охолодження, так і на виході з трубопроводу біля вогнища пожежі повинна бути нижчою від полум'ягасної концентрації кисню C_r , що рівна 10%. Тому при русі парогазової суміші по трубах вирішується основна мета: одержання парогазової суміші з не більш 10% вмістом кисню і температурою, що забезпечує підтримку цієї концентрації. Об'ємна концентрація кисню на виході з трубопроводу може бути визначена за формулою

$$C = C_0 G_0 / G_1, \quad (13)$$

де C_0 – концентрація кисню на вході в трубопровід, %.

Таким чином, отримані аналітичні залежності (5), (6), (8) – (13) для розрахунку параметрів парогазової суміші і капель рідини дають наочне представлення про їх функціональний зв'язок і дозволяють, як показують результати чисельних розрахунків, з достатнім ступенем точності прогнозувати температуру і склад парогазової суміші на виході з трубопроводу та біля осередка пожежі. Виняток становить можливість розгляду аналітичними методами такого явища, як конденсація пари на краплях рідини. Тому поряд з аналітичним методом використовується і раніше викладений [1] чисельний метод розрахунку параметрів фаз, придатний як для обмежених обсягів, так і для довгих каналів.

При розрахунках крім констант попередньо задаються такі вихідні параметри як щільність ρ_2 і діаметр капель рідини d_{k0} на виході з камери охолодження, швидкість капель v_{20} і температура T_{20} в цьому ж перетині, витрата рідини, що залишилася G_B ; P_0 тиск і T_{10} температура, G_0 витрата і швидкість v_{10} газів, концентрація C_0 кисню на виході з камери охолодження; температура навколишнього середовища T_0 , площа поперечного перерізу S трубопроводу і крок по його довжині dz .

Розрахунок починається з визначення вторинних вихідних даних: тепломісткості й об'ємного змісту фаз, щільності паро газової суміші на вході в трубопровід.

Надалі визначаються основні параметри: масові витрати рідини G_2 і парогазової суміші G_1 в двофазовому потоці, швидкості руху фаз v_1 і v_2 , теплоємність фаз h_1 і h_2 , концентрація кисню C . Потім знаходяться тиск P і температура фаз T_1 і T_2 .

При чисельному методі розрахунку на кожному новому кроці по довжині трубопроводу знайдені параметри приймаються за вихідні і розрахунок повторюється до виходу з трубопроводу.

Результати розрахунку дозволяють встановити масову витрату парогазової суміші і вміст кисню на виході з трубопроводу і, отже, біля осередку пожежі.

На мал. (1) і (2) наведено окремі результати моделювання на ЕОМ процесів подальшого охолодження парогазової суміші в трубопроводі. При цьому розглядався випадок конденсації парів рідини на її краплях у потоці, коли відношення коефіцієнтів конденсації і випаровування $\beta_1 / \beta_2 \geq 1$. Для прикладу прийнято, що трубопровід герметичний довжиною 100 м і внутрішнім діаметром 0.6 м. У трубопровід надходить парогазова суміш з тими параметрами, що мають місце на виході з камери охолодження довжиною 3 м, а саме:

$G_0 = 37$ кг/з; $v_{10} = 102$ м/с; $v_{20} = 82$ м/с; $P_0 = 130000$ Па; $T_{10} = 352$ ДО; $T_{20} = 345$ ДО; $C_0 = 9$ %. Впродовж руху парогазової суміші в трубопроводі відсутні відцентрові форсунки для подачі диспергованої води. Температура зовнішнього середовища (повітря) у всіх випадках однакова $T_0 = 293$ К.

Константи рівнянь при моделюванні мають такі значення: $d_{к0} = 0.0001$ м; $\rho_2 = 1000$ кг/м³; $r = 2500$ кдж/кг; $c_{г} = 1$ кдж/(кг·ДО); $c_{л} = 1.9$ кдж/(кг·ДО); $c_{в} = 4$ кдж/(кг·К); $\alpha_0 = 0.001$ квт/м²; $\alpha_1 = 5$ квт/м²; $k_{cm} = 0,001$; $A = 0.001$ кдж/Па; $\lambda = 0.02$; $z = 0.002$ м. Таким чином, приймалося, що трубопровід має гладкі стінки і незначний теплообмін із зовнішнім середовищем, але із втратами води при зіткненні крапель зі стінками.

Як показують результати розрахунків (рис.1), при відсутності конденсації пари на краплях ($\beta_1 = \beta_2$) температура по довжині трубопроводу майже не змінюється, знижуючись усього на 7 градусів. У той же час при конденсації пари води на краплях ($\beta_1 / \beta_2 = 1,01$) відбувається розігрів як самих крапель води до 373 ДО, так і парогазової суміші майже до 380 К. Це пояснюється тим, що прихована теплота паротворення переходить у явну теплоту.

Статичний тиск у трубопроводі в обох випадках знижується до атмосферного з невеликим розходженням (рис.2).

Витрата парогазової суміші в трубопроводі при відсутності конденсації майже не міняється, а при конденсації зменшується з 37 кг/з до 35 кг/з (рис.3). Витрата диспергированої води в потоці знижується в обох випадках, однак при конденсації пари темп зниження менший через те, що краплі води збільшуються в розмірах (рис.4).

У результаті математичного моделювання встановлено, що втрати рідини при зіткненні крапель зі стінками каналу можуть бути досить істотними, особливо в довгих каналах, коли сили гравітації перешкоджають тривалому польоту крапель. Це однаково стосується і втрат тиску та теплоти за рахунок тертя об стінки каналу і взаємодії з навколишнім середовищем. Встановлено, що механічна і теплова взаємодії фаз приводять до вирівнювання в першу чергу їх температур, а потім і швидкостей. Результати моделювання показують, що фазові перетворення можуть йти в двох напрямках: при великих температурах відбувається випаровування крапель на коротких ділянках каналу, а при температурах 340-350 К можливий зворотний процес – конденсація пари на краплях, збільшення їх діаметрів у довгих каналах і деяке підвищення температури двофазного потоку на 10-30 К через те, що прихована теплота паротворення переходить у явну теплоту [3]. Цей факт може бути і не виявлений при інтенсивному теплообміні з навколишнім зовнішнім середовищем.

Отримані графічні залежності параметрів можуть бути використані при конструюванні камери охолодження і при розрахунку її характеристик, а також для визначення дальності подачі парогазових сумішей із полум'ягасною концентрацією кисню.

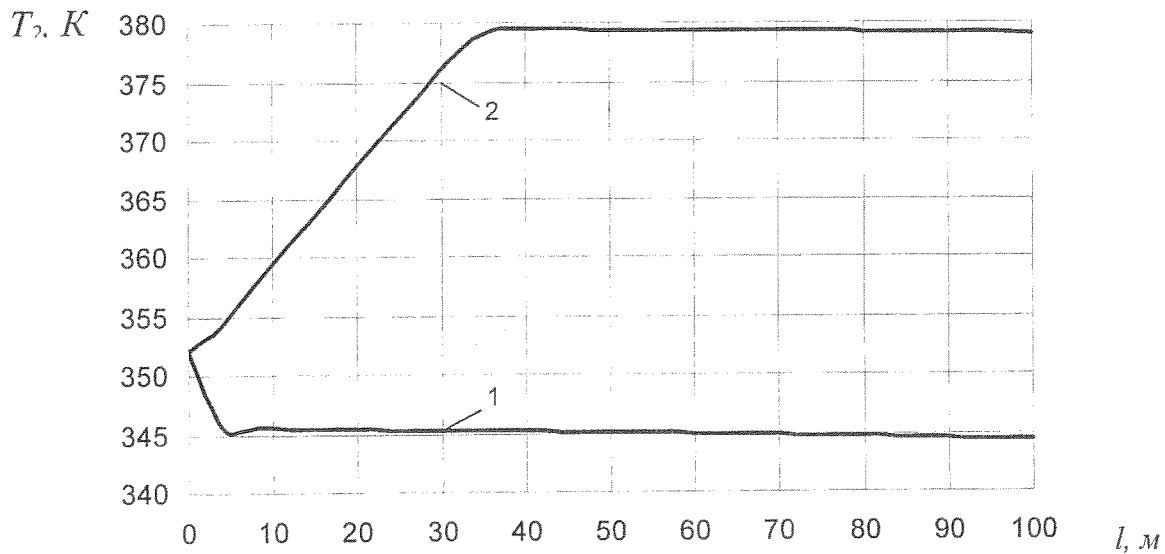

Рис.1. Распределение температур в длинных каналах без конденсации (1) и с конденсацией паров (2)

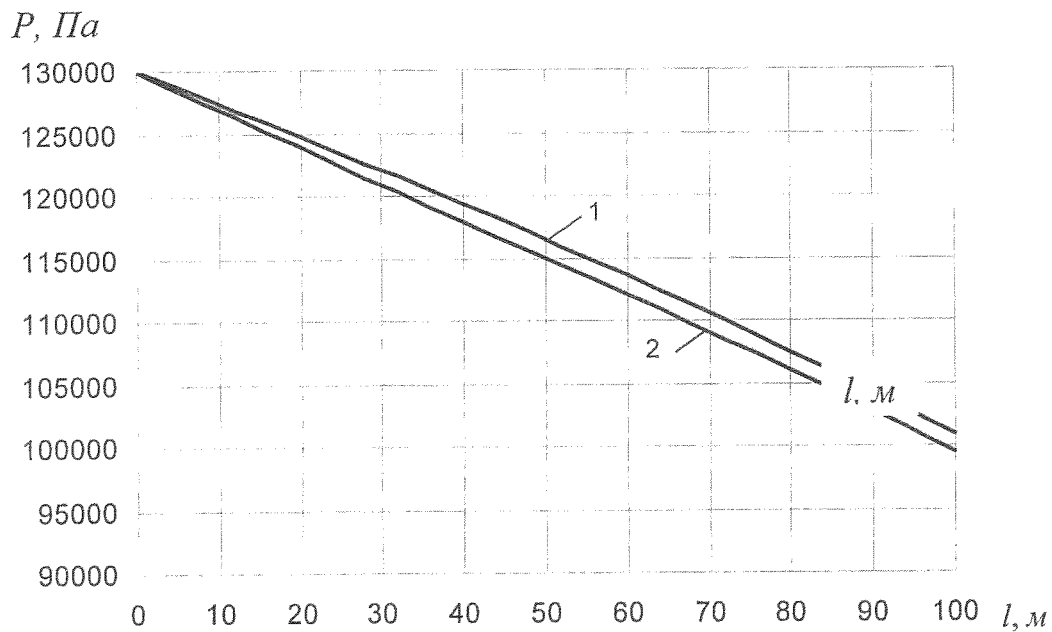

Рис.2. Распределение давлений в длинных каналах без конденсации (1) и при конденсации паров (2)

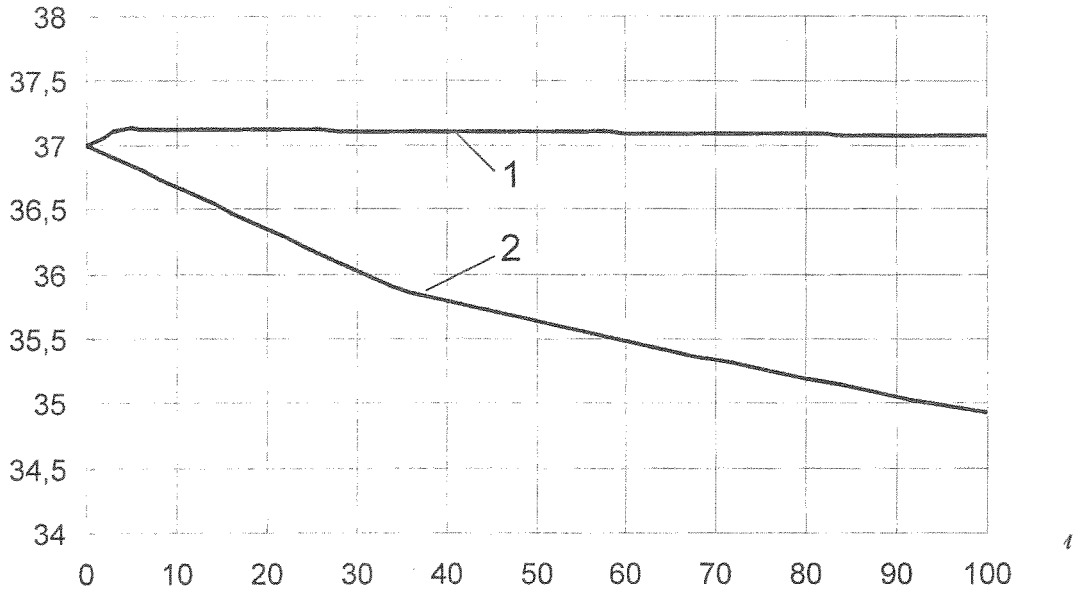

Рис. 3. Распределение парогазовой смеси в длинных каналах без конденсации (1) и при конденсации (2) паров

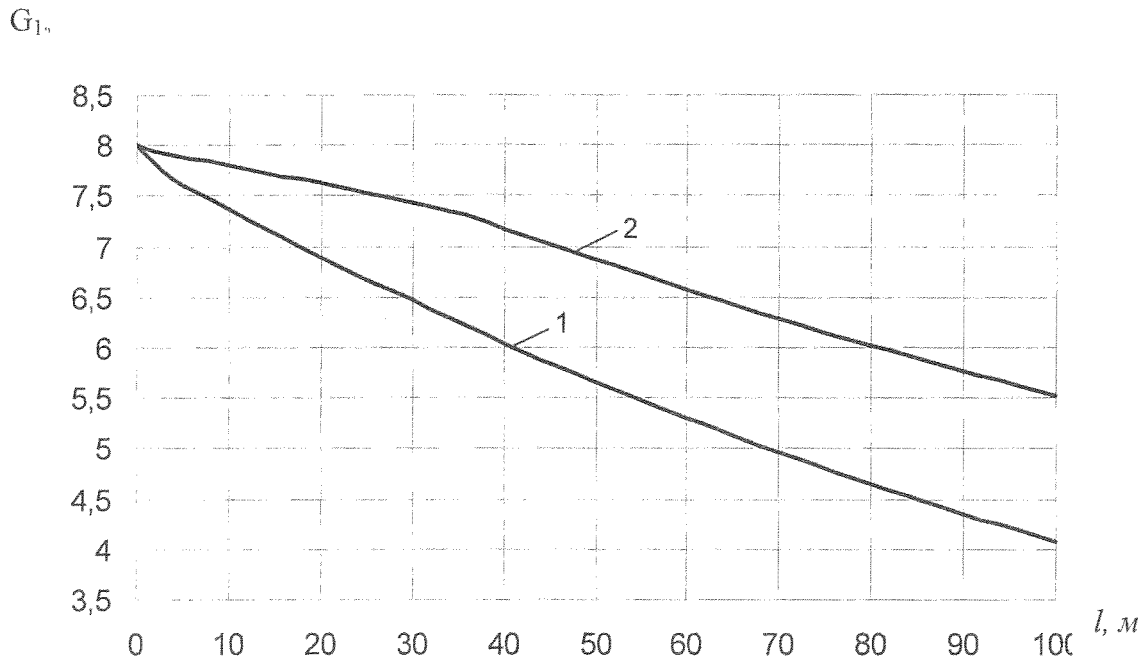

Рис. 4. Распределение диспергированной воды в длинных каналах без конденсации (1) и при конденсации (2) паров

СПИСОК ЛИТЕРАТУРИ

1. Лозинский Р.Я. Стационарные процессы взаимодействия газовых и водяных струй в камере охлаждения.
2. Дейч М.Е., Филиппов Г.А. Двухфазные течения в элементах теплотехнического оборудования. – М.: Энергоатомиздат, 1987. – 328 с.
3. Селезнев Л.И. Скорость образования ядер конденсации в двухкомпонентных метастабильных средах. // Изв. АН СССР. Сер. Энергетика и транспорт, 1979. №3. – С. 173 – 176.

*В.І.Гудим д.т.н. (Національний університет "Львівська політехніка"),
Т.Б.Юзьків к.т.н. (Львівський інститут пожежної безпеки МНС України)*

МАТЕМАТИЧНА МОДЕЛЬ ЕЛЕКТРИЧНОЇ ДУГИ ЗМІННОГО СТРУМУ

Наведена узагальнена математична модель електричної дуги, яка сформована на основі рівняння динамічної вольт-амперної характеристики та рівняння балансу енергій, дозволяє здійснювати дослідження широкого класу задач, пов'язаних із дуговими процесами не лише технологічного, а й іншого походження.

Актуальність проблеми. Електрична дуга виникає під час розриву електричного струму, наприклад між контактами вимикачів чи контакторів, і характеризується концентрацією значної теплової енергії. Нестійкий контакт між провідниками чи провідником і землею під час коротких замикань є причиною виникнення електричної дуги, а дуга під час перегрівання та розтоплення провідників освітлювальних електричних мереж житлових та побутових споруд є часто причиною виникнення пожеж [1,2]. Разом з тим електрична дуга дугових сталеварних печей (ДСП) є основним джерелом технологічного тепла. Дослідження дуги ефективно здійснювати методами математичного моделювання, тому під час процесу симулювання доцільно є відобразити її найважливіші енергетичні характеристики [3]. Параметри електричних дуг, зокрема теплові, змінюються за випадковими законами і взаємопов'язані з електричними. Таким чином теплодинамічна модель дуги не повністю відображає її енергетичні процеси, як перетворювача електричної енергії у теплову, а її характеристика моделюється як усереднена без врахування змін миттєвого характеру електромагнітних процесів.

Постановка задачі. Вказані особливості поведінки дуги викликані зміною багатьох зовнішніх факторів (середовища, матеріалу електродів та ін.).

Врахування динаміки електричних параметрів дуги дозволяє успішно моделювати випадкові електромагнітні процеси в силовому електрообладнанні системи електропостачання електродугових агрегатів [4]. Розрахункова однолінійна схема заміщення такої системи наведена на рис 1, де від синусоїдної електрорушійної сили $e(t)$ через лінійні активний опір R і індуктивність L системи живиться електрична дуга, яка показана у вигляді нелінійного резистивного елемента $u_d(i_d)$.

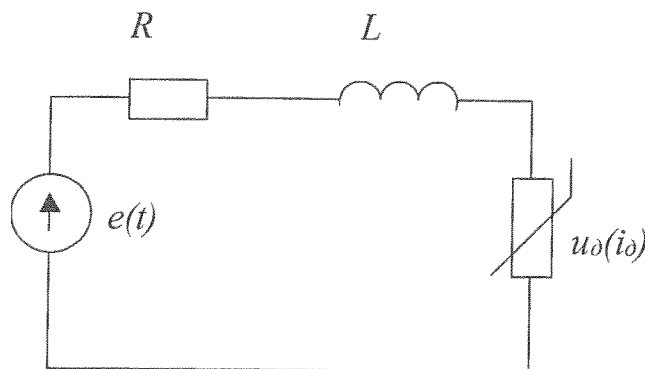

Рис.1. Розрахункова схема електродугового контура.

Розв'язання задачі. Експертна оцінка показує, що поєднання теплодинамічної та електродинамічної моделей із врахуванням закону зміни електричних параметрів дозволяє отримати кращі теплові характеристики дуг змінного струму.